

Orgelns användning i gudstjänsten.¹⁾

Det er min Opgave at referere Orgelets Anvendelse ved den danske Folkekirkes Gudstjeneste.

Den danske Gudstjenestes Form er skabt af en Tradition, der grundlagdes gennem Kirkeritualet af 1685. Ved dette avskaffedes den liturgiske Korsang. Som Afløser af denne traadte Orgelet til; dog er det usandsynligt, at Orgelet fik en egentlig liturgisk Opgave, — vi ejer ingen historiske Vidnesbyrd desangaaende, snarere maa vi fortolke Kirkeritualet af 1685 saaledes, at Gudstjenestens liturgiske Væsen fornægtedes — i vert Fald blev dette Resultatet.

Den danske Gudstjeneste bestaar af 3 Afsnit: Messe, Prädiken og afsluttende Messe. Nadveren indskydes mellem Prädikenen og den afsluttende Messe. I egentlig Forstand kan man ikke bruge Ordet Messe om det første og det sidste Afsnit, da de ikke beherskes af nogen fremadskridende liturgisk Tanke. Anordningen er følgende:

1. Umiddelbart efter Klokkeringningen et Orgelpräludium,
2. Indgangsbøn, læst af en af Kirketjenerne.
3. Salme.
4. Kollekt og epistel, læst eller messet fra Alteret af Prästen.
5. Salme.
6. Evangelium, læst eller messet af Prästen.
7. Salme.

Vi er da naaet til det 2:det Afsnit: Prädikenen, hvortil knytter sig en Salme. Umiddelbart derefter følger det 3:die Afsnit: Nadveren, der har følgende Anordning:

1. En Salme, mest kun et enkelt Vers.
2. Nadverritualet, der foreligger i 2 Skikkelser, dels et liturgisk opbygget, dels i Form af en bunden Tale til Nadvergästene.
3. Nadverbøn, Fadervor og Indstiftelsesordene.
4. Sakramentets Uddeling, under hvilken de ikke kommunicerende synger en Nadversalme.
5. Kollekt og Velsignelse.
6. En kort Salme.
7. Udgangsbøn, læst af en af Kirketjenerne.
8. Orgelpostludium.

Det vil forstaas, at den danske Gudstjeneste ikke førudsætter å capella-Korsang, medens den i høj Grad paakalder Orgelets Medvirkning; i mere end Halvdelen af den Tid, Gudstjenesten staar paa, lyder Orgelet

---

¹ Inledningsanförande vid diskussion i samband med Nordiska Kyrkomusikermötet i Stockholm, maj 1933.

I København og de større Byer har man dog oftest et Kor til Raadighed; dets à capella-Indsats i Gudstjenesten indskrænker sig emellertid til en ganske kort Motet, sedvanligvis efter Prædikenen eller efter Evangeliets Læsning fra Alteret. Denne omfattende Anvendelse af Orgelspil betyder imidlertid ikke, at Organisten har ubegrænset Frihed til at fremføre kirkelige Orgelkompositioner, saasom Koralforspil, Præludier og Fugaer. Dansk Gudstjenesteopfattelse drager endog temmelig snevre Grænser for Orgelspillets Art. Orgelspillet maa springe ud af Gudstjenestens Idé, — saa at sige være teologisk bestemt.

Vi opfatter Gudstjenesten — pro primo: som Guds Handlen overfor Menigheden, — pro secundo: som Menighedens aabne og årlige Modtagelse af Guds Gave i Jesus Kristus, dette vil sige Menighedens samlede Hengivelse i Bøn, — Forherligelse af Gudsordet og Sakramenterne. Ethvert Middel, vi tager i Brug, — det være sig Tale, Salme eller Musik — maa tage sigte paa dette, — maa ikke have sig selv til Formaal, men alene være tjenende overfor det, hvormed Gud kommer os i Møde i Gudstjenesten, nemlig Ordet og Kristi Indstillinger. — Det er klart, at en Gudstjenesteopfattelse, ud fra hvilken Gud er den handlende og Menigheden den modtagende, ikke kan give Plads for Musik, der i sig selv har et rent kunstnerisk Formaal, — dette være nok saa ophøjet.

Dermed er Gudstjenestens Orgelmusik afgrænset. Men indenfor disse Grænser er der rigelig Plads for forskellige musikalske Indstillinger. Vi kan her skelne mellem 2 Grundtyper, der staar i Modsætningsforhold til hinanden, men som selvfølgelig ogsaa har sine Grænseomraader, hvor de nærmer sig hinanden i Kompromiser. — Først hvad man kunde kalde den *subjektive* farvede Indstilling. En Organist af denne Indstilling vil mer eller mindre fremhæve det menneskelige i Musiken. Han vil, — besjælet af Gudstjenestens hellige Øjeblik, — lade Orgelet tale, og dette med ligesaa stor Ret og Vægt som Præsten taler fra Prædikestolen. Han improviserer, — hans Musik er skabt af og tilhører Øjeblikket, han lægger hele sin Person ind i Musiken, udløser Orgelets Fylde af Klangfarve i en følelsesfuld, aktiv Musik. Han vil just ikke overdøve Gudstjenestens bærende Idé. — Guds Handlen overfor os, men komme den i Møde med en Menneskets Handlen overfor Gud. Han er en Udløber af den Vækkelse, der i forrige Aarhundrede gennem Salmedikteren Grundtvig rejste Kirken til nyt Liv, — et nyt Liv med særlig Fremhæven af det menneskelige. Han er da ogsaa i nær Pagt med den kirkelige Musik, der opstod i Danmark omkring denne Vækkelse, f. Eks. Hartmanns og Barnekows.

Den subjektive Organists Improvisationer har kun ringe Tilbøjelighed for polyfone Udtryksmaader; han betjener sig mest af den homofone Stil; hans Musik er baaret af Fantasi og Varme, — næsten i romantisk Forstand, han viger ikke tilbage for at farve sin Musik med friere dissonans-bestemte Akkorder og melodiske Sving af helt dramatisk Art. Det ligger nær at jävnføre den med Udtryksformer i Mendelssohns, Rheinbergers, Francks og Max Regers Orgelmusik.

Den anden Type er den *objektive* Organist. Han stræber at give sin

Musik en mere passiv Karakter, — vil ikke baandlægge Menneskers Fantasi og Følelse i større Grad, i hvert Fald ikke i saa høj Grad, at de ligesom länkes til sig selv. Derved kan de let gennem kunstnerisk Musiknydelse og indadventt Følelsesvibration hindres i den Sindets fuldkomne Frihed og Aabenhed, som er Betingelsen for, at Gud kan gøre sin Gerning i dem.

Dette Krav om den gudstjenstlige Orgelmusiks forholdsvise Passivitet ytrer sig paa flere Maader. Først i det ydre. Prä- og Postludier maa være korte, Indgangspräludivet, 1, 2 högst 3 Minuter, Forspillene til Salmerne ikke længre end det varer at synge et 4-liniet Vers; naturligvis er disse Angivelser relative.

Selvom Objektiviteten naturligt maatte give sig Udtryk i bundet Orgelspil, altsaa Fremførelse af Orgelkompositioner, saa udelukkes dette af Kravet om Orgelspillets tidsmässige Knapthed. Derfor henvises ogsaa den objektive Organist väsentligst til Improvisation. Dernäst i det indre, i Musikens Art. Forspillene til Salmerne maa tydeligt referere Melodiens Motiver. Adskillige objektive Organister har Tilbøjelighed for indtil Overmaal at betjene sig af fugerede Satsler. Det kan nästen udarte til en Sport af improvisere Koralförspil med fugeret Bearbejdelse af hver af Melodiens Strofer eller i hvert Fald den første Strofe, altsaa i den af 17 Aarh:s Orgelmestre skabte Stil. Mange ser dog Faren herved. Selvom streng Polyfoni präger Musiken objektivt, saa slaar dette strengt polyfone let over i et stærkt udtalt kunstnerisk Formaal, som er fjernt fra den gudstjenstlige Tanke. Den objektive Organist søger derfor mere en af levende Stemmeføring präget harmonisk Sats. Denne maa naturligvis ikke i stärkere Grad være følelsesbetonet, dens Temperatur maa i hvert Fald ikke naa op i Febergraderne. Det ligger när at jävnføre den med Udtryksformer i Orgelmusiken för J. S. Bach, f. Eks. de ikke altfor polyfone Satsler hos Pachelbel (1653—1726) og Johann Kaspar Ferdinand Fischer (1650—1746) eller de mere objektive Satsler af J. S. Bach.

For saavel den subjektive som den objektive »ars organisandi» gälder, at man föler sig friere stillet overfor Postludiet ved Gudstjenestens Slutning. Dels kan her spilles i længere Tid end ved dens Begyndelse, dels tilkendegiver Postludiet Menighedens Udgang fra Gudstjenestelivets Afsondrethed indenfor Kirkens Mure til Livet ude i Verden. En dansk Menighed bliver ikke siddende under Postludiet, men rejser sig og gaar ud, — fulgt til Døren af fuld Musik. Denne Gudstjenestelivets Afsondrethed finder et ophöjet Udtryk i vort Ritual ved Kirkeindvielse. Naar Biskoppen indvier en Kirke, lyder det: Jeg helliger og afsondrer dette Rum fra Verdens Larm, til at Guds Navn skal bo deri, at her skal være Guds Hus og en Forgaard til Himlene. Velsignede være disse Mure, at inden deres Ly Bønner og Lovsange maa lyde og oplöfte Själene fra Jordens Travlhed og Trängsel til Guds Riges Fred.» Det strider da ikke mod Gudstjenestens Tanke at forme Postludiet friere, mere aktivt i musikalisk Henseende, f. Eks. vid Fremførelse af en Orgelkomposition. Som Type kan nävnes Bachs Triplefuga i Es-Dur.

Det her sagte kunde sammenfattes i fölgende: Orgelspillet ved Guds-

tjenesten underordnes i et og alt den gudstjenstlige Tanke. Det er os fjernt at udstyre Gudstjenesten musikalsk, saaledes at den faar selv det mindste Præg af Koncert. Orgelmusiken skal — forunden at føre og støtte Salmesangen — vare en forbindende, levende Substans mellem Gudstjenestens enkelte Led, en Drivkraft for dens inderste Vilje, for dens: »Hellig, Hellig, Hellig.»

Emilius Bangert.

Kritiska spörsmål rörande nutidsläget i vårt lands kyrkomusik.

Ungefär en månad före kontraktsposten (Wallerius', i Göteborg, bortgång mottog undertecknad nedanstående uppsats, som han i första hand erbjöd Tidskriften. Ungefär fjorton dagar senare anhöll han om manuskriptet återsänt »för omarbetning i det parti som rör doc. Mobergs bok». — Denna omarbetning blev aldrig verkställd. Uppsatsen återsändes till undertecknad efter författarens bortgång av hans anhöriga.

Under korrespondensen med Dr. Wallerius meddelade jag honom att jag samtidigt med hans uppsats också skulle publicera de svar, jag ansåg de angripna berättigade att giva. Detta var helt i enlighet med hans egna intentioner. I sitt första brev skriver han »Du har säkert intet emot ett öppet meningsutbyte.»

Med vemod inför medvetandet om att den manlige kämpen för ädel kyrkomusik ej mera här gör sin röst hörd, lämnas honom här plats för hans uppsats.

Arthur Adell.

Det är nu ej långt ifrån två årtionden sedan undertecknad offentliggjorde en uppsats med rubriken »Vårt kyrkomusikaliska läge, ett frågetecken». Samma överskrift kunde gott användas över vad jag nu skriver.

Den förra artikeln — i Sv. Kyrkotidning — tillkom under intrycket av den storm, som åtföljde utgivningen av 1914 års vesperale och hymnarium och som ett tag syntes hota Kyrkosångens Vänners arbete med tillintetgörelse. Artikeln torde ha någorlunda återgivit, hur de ledande inom K. S. V. då betraktade situationen. Jag fick nämligen särskilt tack för den både av Rich. Norén och Erik Fredlund. Motståndet mot K. S. V. segrade emellertid i kyrkomötet, lett som det var av mötets mäktige ordförande. Intet av förslagen godkändes. I koralbokskommittén kom ingen av K. S. V:s ledande krafter med. Dock blevo i begränsad omfattning K. S. V:s principer i avseende på koralernas rytmisering tillämpade.

Trots att K. S. V. en tid långt hade det ena »officiella» nederlaget efter det andra, är det dock otvivelaktigt, att sällskapets verksamhet haft genomgripande och välgörande inflytande på både intresset och smaken